Uniwersytet Jagielloński

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych

INSTYTUT STUDIÓW MIĘDZYKULTUROWYCH

Studia podyplomowe: Dyplomacja kulturalna

Aldona Bartnik

# Znaczenie tytułu Europejskiej Stolicy Kultury dla długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej. Przypadek Wrocławia 2016

Opiekun pracy dyplomowej:

dr hab. Franciszek Czech, prof. UJ

Opracowano zgodnie z Ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r. (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83) wraz z nowelizacją z dnia 25 lipca 2003 r. (Dz.U. 2003 nr 166 poz. 1610) oraz z dnia 1 kwietnia 2004 r. (Dz.U. 2004 nr 91 poz. 869) z późniejszymi zmianami

Spis treści

Wstęp ..... 3

1. Dyplomacja kulturalna i program Europejskiej Stolicy Kultury jako narzędzie współpracy międzynarodowej ..... 5

2. Metodologia badań własnych ..... 7

3. Droga Wrocławia do tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2016 jako procesu budowania długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej ..... 9

3.1. Historyczne i kulturowe uwarunkowania międzynarodowego charakteru Wrocławia 9

3.2. Proces aplikacyjny i budowanie międzynarodowej sieci współpracy ..... 10

4. Budowanie relacji międzynarodowych i długofalowej wymiany kulturalnej w trakcie przygotowań oraz realizacji ESK Wrocław 2016 ..... 13

4.1. Współpraca międzynarodowa jako fundament programu Europejskiej Stolicy Kultury ..... 13

4.2. Rola instytucji miejskich i znaczenie ESK dla trwałości relacji międzynarodowych oraz liderzy projektu ..... 17

5. Budowanie i trwałość relacji międzynarodowych po 2016 roku ..... 20

Zakończenie ..... 23

Bibliografia ..... 25

# Wstęp

Współczesna dyplomacja coraz częściej wykracza poza tradycyjne ramy polityki zagranicznej, obejmując działania z zakresu kultury, sztuki oraz współpracy międzynarodowej realizowanej również na poziomie lokalnym. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera dyplomacja kulturalna, rozumiana jako narzędzie budowania relacji między państwami, społeczeństwami i instytucjami poprzez wymianę wartości, idei oraz praktyk artystycznych. Jednym z najbardziej widocznych instrumentów wspierających tego typu procesy w Europie jest program Europejskiej Stolicy Kultury (ESK), stanowiący istotny element polityki kulturalnej Unii Europejskiej.

Program ESK został ustanowiony jako narzędzie wzmacniania różnorodności kulturowej Europy oraz budowania poczucia wspólnej tożsamości europejskiej. Jednocześnie jego znaczenie wykracza poza jednorazową organizację wydarzeń kulturalnych - tytuł Europejskiej Stolicy Kultury może bowiem inicjować i wzmacniać długofalową międzynarodową wymianę kulturalną, rozumianą jako trwały proces współpracy między instytucjami, artystami i odbiorcami kultury z różnych krajów. W tym ujęciu ESK może być postrzegana jako narzędzie dyplomacji kulturalnej, wykorzystywane nie tylko przez państwa, ale również przez miasta jako aktywnych uczestników stosunków międzynarodowych.

Wybór tematu niniejszej pracy wynika z zainteresowania rolą kultury w kształtowaniu relacji międzynarodowych oraz znaczeniem programów kulturalnych w procesach długoterminowej współpracy. Szczególną inspiracją stał się przypadek Wrocławia, który w 2016 roku pełnił funkcję Europejskiej Stolicy Kultury. Wydarzenie to można interpretować nie tylko jako roczny program kulturalny, lecz przede wszystkim jako wieloletni proces inicjujący sieci współpracy międzynarodowej oraz mechanizmy wymiany kulturalnej o potencjalnie trwałym charakterze. Perspektywa dziesięciu lat od zakończenia projektu stwarza możliwość oceny, w jakim stopniu zainicjowane wówczas relacje i formy współpracy przetrwały oraz jakie mają znaczenie współcześnie.

Celem niniejszej pracy jest analiza znaczenia tytułu Europejskiej Stolicy Kultury dla długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej na przykładzie Wrocławia. Szczególny nacisk położony został na identyfikację relacji i partnerstw międzynarodowych powstałych w procesie aplikacji oraz realizacji programu, a także na ocenę ich trwałości

i funkcjonowania po zakończeniu roku obchodów. Praca podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu uzyskanie tytułu ESK przyczynia się do rozwoju długoterminowej współpracy międzynarodowej w obszarze kultury oraz jakie mechanizmy sprzyjają utrzymaniu tej wymiany.

W związku z tym sformułowano następujące pytania badawcze:

• Jakie formy międzynarodowej wymiany kulturalnej zostały zainicjowane w ramach ESK Wrocław 2016?

• Jaką rolę w ich kształtowaniu odegrały instytucje miejskie oraz partnerzy zagraniczni?

• Czy i w jaki sposób zainicjowane działania i relacje przyczyniły się do długofalowej współpracy międzynarodowej po zakończeniu programu?

Struktura pracy została podporządkowana powyższym celom badawczym. Przedstawiono teoretyczne podstawy dyplomacji kulturalnej oraz znaczenie międzynarodowej wymiany kulturalnej w kontekście współczesnych stosunków międzynarodowych. Omówiono program Europejskiej Stolicy Kultury jako instrumentu polityki kulturalnej oraz narzędzie wspierające współpracę międzynarodową. Część pracy poświęcona jest analizie przypadku Wrocławia - procesu aplikacyjnego, realizacji programu oraz mechanizmów budowania relacji międzynarodowych. W dalszej części pracy podjęta została ocena trwałości zainicjowanej wymiany kulturalnej po zakończeniu projektu. Całość zwieńcza podsumowanie zawierające wnioski dotyczące znaczenia tytułu ESK dla długofalowej współpracy międzynarodowej.

W pracy zastosowano metody badawcze charakterystyczne dla nauk społecznych i humanistycznych. Podstawę analizy stanowi przegląd dokumentów programowych i archiwalnych związanych z przygotowaniem i realizacją ESK Wrocław 2016, w tym oficjalnej aplikacji konkursowej (*Bid Book*)[1] oraz raportów podsumowujących realizację programu. Istotnym elementem są również wywiady jakościowe z osobami zaangażowanymi w organizację wydarzenia, pozwalające uchwycić perspektywę praktyków. Uzupełnieniem jest analiza funkcjonowania relacji międzynarodowych oraz form współpracy kulturalnej po zakończeniu projektu.

Podjęta tematyka wpisuje się w aktualne dyskusje podjęte m.in. przez Josepha Samuela Nye'a dotyczące roli miast jako uczestników stosunków międzynarodowych oraz znaczenia kultury

[1] Adam Chmielewski, Roland Zarzycki *Bid Book - Przestrzenie dla piękna, Aplikacja Wrocławia o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016*, Wrocław 2010.

jako narzędzia budowania trwałych relacji ponad granicami. Analiza przypadku Wrocławia stanowi próbę oceny, czy tytuł Europejskiej Stolicy Kultury może pełnić funkcję trwałego impulsu dla międzynarodowej wymiany kulturalnej oraz wpływać na międzynarodowy wizerunek miasta.

# 1. Dyplomacja kulturalna i program Europejskiej Stolicy Kultury jako narzędzie współpracy międzynarodowej

W obecnych czasach stosunki międzynarodowe coraz częściej wykraczają poza tradycyjnie rozumianą dyplomację państwową, obejmując również działania prowadzone w obszarze kultury, edukacji oraz komunikacji społecznej. Istotnego znaczenia nabiera dyplomacja kulturalna, definiowana jako wykorzystanie kultury, sztuki i dziedzictwa narodowego do budowania relacji między społeczeństwami oraz wzmacniania współpracy międzynarodowej.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że dyplomacja kulturalna stanowi jeden z elementów tzw. soft power, czyli „miękkiej siły". Joseph Samuel Nye wskazuje w swojej książce *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, że państwa oraz inne podmioty stosunków międzynarodowych mogą osiągać swoje cele poprzez atrakcyjność kultury, wartości i idei, a nie wyłącznie poprzez środki polityczne czy ekonomiczne[2]. Kultura staje się w tym ujęciu narzędziem budowania zaufania, wzmacniania dialogu oraz kreowania pozytywnego wizerunku na arenie międzynarodowej.

Współcześnie coraz większą rolę w działaniach z zakresu dyplomacji kulturalnej odgrywają miasta. Proces globalizacji oraz decentralizacji polityki kulturalnej sprawił, że samorządy lokalne stały się aktywnymi uczestnikami współpracy międzynarodowej. Miasta rozwijają własne strategie promocji, uczestniczą w międzynarodowych sieciach współpracy i wykorzystują kulturę jako narzędzie budowania swojej pozycji w Europie i na świecie.

[2] Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs, New York 2004.

W literaturze zjawisko to określane jest często mianem „nowej dyplomacji kulturalnej", prowadzonej nie tylko przez państwa, ale również przez podmioty lokalne i regionalne[3].

Jak podkreślają we wspólnej publikacji Paweł Kubicki, Bożena Gierat-Bieroń, Joanna Orzechowska-Wacławska, współczesne miasta coraz częściej wykorzystują kulturę jako element budowania swojej marki międzynarodowej oraz wzmacniania relacji transnarodowych. Autorzy zauważają, że Program Europejskiej Stolicy Kultury jest jednym z najważniejszych europejskich instrumentów, służących budowaniu międzynarodowej współpracy oraz wzmacnianiu marki miast w Europie[4]. W tym ujęciu kultura staje się nie tylko przestrzenią działań artystycznych, lecz również narzędziem rozwoju miast i budowania ich pozycji w europejskiej przestrzeni kulturowej.

Istotnym instrumentem wspierającym tego rodzaju działania jest program Europejskiej Stolicy Kultury (ESK), ustanowiony w 1985 roku z inicjatywy greckiej minister kultury Meliny Mercouri. Program powstał w celu wzmacniania poczucia wspólnej tożsamości europejskiej oraz promowania różnorodności kulturowej państw członkowskich Unii Europejskiej. W założeniu ESK miała przybliżać mieszkańcom Europy kulturę poszczególnych miast i regionów, a jednocześnie tworzyć przestrzeń dla współpracy ponadnarodowej.

Europejska Stolica Kultury stanowi obecnie jeden z najbardziej rozpoznawalnych programów kulturalnych Unii Europejskiej. Każdego roku wybrane miasta realizują rozbudowany program wydarzeń artystycznych, edukacyjnych i społecznych, których celem jest nie tylko promocja lokalnej kultury, ale także rozwijanie relacji międzynarodowych. Komisja Europejska podkreśla, że jednym z kluczowych założeń programu jest budowanie trwałych partnerstw pomiędzy instytucjami kultury, artystami i organizacjami z różnych państw[5].

W tym kontekście ESK może być postrzegana jako narzędzie długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej. Pojęcie wymiany kulturalnej odnosi się do procesu wzajemnego przepływu idei, doświadczeń, praktyk artystycznych oraz współpracy pomiędzy uczestnikami życia kulturalnego z różnych krajów. Międzynarodowa wymiana kulturalna nie ogranicza się

[3] Jan Melissen (red.), *The New Public Diplomacy, Soft Power in International Relations*, Palgrave Macmillan, London 2005.
[4] Paweł Kubicki, Bożena Gierat-Bieroń, Joanna Orzechowska-Wacławska *Konkurs na Europejską Stolicę Kultury jako czynnik zmiany doświadczenia polskich miast,* [w:] Kultura i Społeczeństwo nr 3, doi: 10.35757/KiS.2018.62.3.2, Polska Akademia Nauk 2018.
[5] Beatriz Garcia, Tamsin Cox *European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-Term Effects*, European Commission, Brussels 2013.

wyłącznie do organizacji wydarzeń artystycznych, lecz obejmuje także tworzenie trwałych sieci współpracy, rozwój wspólnych projektów oraz budowanie relacji między instytucjami.

Proces przygotowań rozpoczyna się zazwyczaj kilka lat wcześniej i obejmuje budowanie partnerstw międzynarodowych już na etapie tworzenia aplikacji konkursowej. Dzięki temu miasta uczestniczące w programie mają możliwość rozwijania relacji z partnerami zagranicznymi w perspektywie długoterminowej. Jak wskazuje raport Komisji Europejskiej *European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-Term Effects*, jednym z najważniejszych efektów programu są trwałe kontakty międzynarodowe oraz zwiększenie zdolności instytucji kultury do realizacji projektów o charakterze europejskim.

W literaturze podkreśla się również wpływ programu ESK na budowanie międzynarodowego wizerunku miast. Tytuł Europejskiej Stolicy Kultury umożliwia zwiększenie rozpoznawalności miasta, wzrost zainteresowania turystycznego oraz promocję lokalnej tożsamości kulturowej na arenie międzynarodowej. Jednocześnie uczestnictwo w programie może prowadzić do rozwoju infrastruktury kulturalnej oraz wzmacniania kompetencji instytucji kultury w zakresie współpracy międzynarodowej.

Europejska Stolica Kultury może być więc interpretowana nie tylko jako projekt kulturalny, lecz również jako instrument dyplomacji kulturalnej i narzędzie wzmacniania międzynarodowej wymiany kulturalnej. Szczególnego znaczenia nabiera przy tym pytanie o trwałość relacji powstałych w ramach programu oraz ich funkcjonowanie po zakończeniu roku obchodów. Właśnie ten aspekt stanowi jeden z kluczowych elementów analizy przypadku Wrocławia.

# 2. Metodologia badań własnych

Podstawę niniejszej pracy stanowią badania jakościowe dotyczące znaczenia tytułu Europejskiej Stolicy Kultury dla rozwoju długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej na przykładzie Wrocławia. Celem badań była analiza trwałości relacji międzynarodowych zainicjowanych podczas procesu aplikacyjnego i realizacji programu ESK oraz ocena ich wpływu na funkcjonowanie miasta i jego pozycję w europejskiej przestrzeni kulturowej.

W badaniach zastosowano metodę triangulacji źródeł - technika badawcza i analityczna, która polega na weryfikacji informacji poprzez zestawienie ich z różnymi, niezależnymi od siebie źródłami. Jej głównym celem jest zwiększenie wiarygodności, rzetelności oraz obiektywizmu wyników, a także zniwelowanie błędów pojedynczego pomiaru. Dotyczyła ona artykułów naukowych, wywiadów pogłębionych oraz analizy materiałów archiwalnych i dokumentów strategicznych. Zastosowano zatem zestawienie wypowiedzi respondentów z raportami podsumowującymi ESK, dokumentacją projektową oraz strategiami rozwoju miasta. Pozwoliło to na uchwycenie zarówno instytucjonalnego, jak i społecznego wymiaru międzynarodowej współpracy kulturalnej.

Cztery wywiady przeprowadzono w lutym 2026 roku z osobami bezpośrednio zaangażowanymi w realizację programu Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016, reprezentującymi różne obszary zarządzania kulturą i współpracy międzynarodowej. Wywiady trwały od niecałej godziny do niemal dwóch godzin. Informatorami, którzy zgodzili się na rozmowę byli:

- były szef wrocławskiego biura ESK 2016;
- Dyrektorka Wrocławskiego Instytutu Kultury, niegdyś szefową zespołu merytorycznego ESK Wrocław 2016;
- specjalistka ds. rozwoju pola kultury we Wrocławskim Instytucie Kultury, wcześniej pracującą przy realizacji projektów ESK Wrocław 2016;
- Dyrektorka Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia.

Uzupełnieniem wywiadów była analiza materiałów archiwalnych obejmujących dokumentację aplikacyjną[6] oraz raporty programowe. Wymiana międzynarodowa rozpoczęła się już na etapie aplikacji do ESK „Szczególne znaczenie dla miasta miały początki budowania relacji międzynarodowych - wizyty studyjne, konsultacje z ekspertami Europejskich Stolic Kultury oraz kontakty z miastami posiadającymi doświadczenie w realizacji programu”[7]. Wizerunek miasta jako atrakcyjnego kulturalnie i trwałość relacji międzynarodowych potwierdzają również pozostałe trzy ekspertki. Według jednej z nich „Kontakty zagraniczne

[6] Adam Chmielewski, Roland Zarzycki *Bid Book - Przestrzenie dla piękna, Aplikacja Wrocławia o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016*, Wrocław 2010.
[7] Wywiad z byłym szefem Biura ESK Wrocław 2016, Wrocław 2026.

miały przede wszystkim strategiczny charakter, stanowiąc istotny element aplikacji Wrocławia, ale jednocześnie były naturalnym elementem przyszłościowej współpracy np. środowisk artystycznych. Celem Wrocławia było zdobycie poparcia europejskich partnerów oraz włączenie miasta w europejską sieć kultury”[8].

# 3. Droga Wrocławia do tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2016 jako procesu budowania długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej

## 3.1. Historyczne i kulturowe uwarunkowania międzynarodowego charakteru Wrocławia

Wrocław jest miastem o szczególnie złożonej historii i wielowymiarowej tożsamości kulturowej, kształtowanej przez wielowiekowe zmiany granic państwowych oraz procesy migracyjne. Na przestrzeni dziejów znajdował się pod wpływem Czech, Austrii, Prus i Niemiec, by po 1945 roku zostać włączonym do Polski. Powojenna wymiana ludności doprowadziła do konieczności budowania nowej wspólnoty miejskiej i redefinicji lokalnej tożsamości. Do Wrocławia napłynęła przede wszystkim ludność przesiedlona z Kresów Wschodnich, ale także mieszkańcy różnych regionów Polski. W efekcie powstała wielowarstwowa tożsamość oparta na doświadczeniu różnorodności, pamięci oraz dialogu kulturowego.

To właśnie doświadczenie wielokulturowości stało się jednym z fundamentów budowania międzynarodowego wizerunku miasta. W kolejnych dekadach Wrocław konsekwentnie rozwijał swoją pozycję jako ważny ośrodek życia artystycznego i intelektualnego. Istotną rolę odegrały instytucje kultury oraz wydarzenia o charakterze międzynarodowym, takie jak Międzynarodowy Festiwal Wratislavia Cantans czy działalność Teatru Laboratorium Jerzego Grotowskiego. Rozwijające się kontakty z zagranicznymi partnerami przyczyniały się do wzmacniania obecności miasta w europejskim obiegu kultury.

[8] Wywiad z Dyrektorką Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia, Wrocław 2026.

Ważnym elementem polityki kulturalnej Wrocławia stały się także działania związane z dialogiem międzykulturowym i pojednaniem europejskim. Miasto coraz częściej prezentowało swoją historię jako przykład współistnienia różnych kultur oraz odbudowy wspólnoty po doświadczeniach wojennych i przesiedleniach. Narracja ta wpisywała się w wartości promowane przez Unię Europejską, szczególnie w zakresie współpracy międzykulturowej i integracji europejskiej. W kontekście programu Europejskiej Stolicy Kultury znaczenie miała zdolność Wrocławia do wykorzystania własnego dziedzictwa historycznego jako narzędzia budowania relacji międzynarodowych. Miasto prezentowało się jako przestrzeń spotkania kultur i dialogu, co stało się ważnym elementem jego strategii aplikacyjnej.

## 3.2. Proces aplikacyjny i budowanie międzynarodowej sieci współpracy

Proces ubiegania się Wrocławia o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury rozpoczął się na początku drugiej dekady XXI wieku i miał charakter wieloletni. W przygotowanie kandydatury zaangażowane były zarówno władze samorządowe, jak i środowiska artystyczne, organizacje pozarządowe oraz mieszkańcy miasta. Kluczowym elementem procesu aplikacyjnego było opracowanie strategii, która łączyłaby rozwój kultury lokalnej z aktywną obecnością miasta w międzynarodowej przestrzeni kulturowej. Centralnym dokumentem aplikacji był tzw. *Bid Book*, przedstawiający wizję Wrocławia jako miasta otwartego, różnorodnego i zdolnego do tworzenia trwałych relacji międzynarodowych[9].

Jak wynika z wywiadu przeprowadzonego z byłym szefem Biura ESK Wrocław 2016, filozofem i profesorem związanym niegdyś z Uniwersytetem Wrocławskim, a obecnie z Politechniką Wrocławską „Istotnym elementem strategii miasta było zaproszenie międzynarodowych ekspertów posiadających doświadczenie w realizacji programów Europejskiej Stolicy Kultury”[10]. Wśród nich znaleźli się m.in. Robert Palmer oraz Sir Bob Scott, którzy pełnili funkcję doradczą i konsultacyjną przy okazji aplikacji i organizacji wcześniejszych projektów ESK. Jak podkreślał rozmówca, eksperci nie narzucali gotowych rozwiązań, lecz wspierali miasto w tworzeniu własnej koncepcji programu. Twierdzi on, że „Eksperci nie mieli konkretnego pomysłu na Wrocław, ale przekazali słowa kluczowe,

[9] Adam Chmielewski, Roland Zarzycki *Bid Book - Przestrzenie dla piękna, Aplikacja Wrocławia o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016*, Wrocław 2010.
[10] Wywiad z byłym szefem Biura ESK Wrocław 2016, Wrocław 2026.

jakie w procesie konkursu do ESK mogą przyczynić się do wygrania. Wizyty ekspertów były pomocne, ale miasto musiało samo wymyślić kreatywny pomysł na siebie”[11].

Istotnym źródłem inspiracji były również obserwacje innych kandydatur ESK, szczególnie Marsylii, która prezentowała kulturę jako narzędzie rozwoju miasta i budowania jego międzynarodowego wizerunku. Wrocław wypracował własną narrację opartą na idei „Miasta spotkań” oraz wielowarstwowej tożsamości wynikającej z historii migracji i pogranicza kulturowego. Symbolicznym wyrazem tej narracji były różne warianty nazwy miasta. „Pojawiła się np. potrzeba by nazwa miasta - Wrocław stała się łatwo przyswajalna dla obcokrajowców, tak narodziły się pomyły nazwy *Vrots-love* i obecnie wykorzystywanej *Wroc-love*. Nazwy te miały podkreślać otwartość i inkluzywny charakter miasta”[12].

Proces aplikacyjny składał się z dwóch etapów. Pierwsza wersja aplikacji koncentrowała się na przedstawieniu idei oraz ogólnej wizji programu, natomiast druga zawierała bardziej szczegółowy plan działań i konkretną agendę wydarzeń. Jak wynika z relacji respondenta „Przejście od koncepcji ideowej do etapu operacyjnego stanowiło jeden z najważniejszych momentów całego procesu przygotowawczego”[13].

Szczególne znaczenie dla sukcesu kandydatury miała współpraca międzynarodowa rozwijana już na etapie aplikacji. Według Dyrektorki Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia „W procesie aplikacyjnym szczególne znaczenie miały miasta i kraje, z którymi Wrocław miał wcześniej nawiązane relacje partnerskie lub doświadczenie we współpracy kulturalnej"[14]. Należały do nich:

- Lille (Francja) - miasto, które w 2004 roku zrealizowało jedną z najlepszych aplikacji ESK; partnerstwo formalne podpisano w 2011 roku;
- Wilno (Litwa) - wcześniejsze miasto partnerskie Wrocławia;
- Drezno (Niemcy) - wcześniejsze miasto partnerskie;
- Lwów (Ukraina) - współpraca bez formalnej zgody Komisji Europejskiej, ale oparta na wcześniejszym partnerstwie.

[11] Tamże.
[12] Tamże.
[13] Tamże.
[14] Wywiad z Dyrektorką Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia, Wrocław 2026.

Wrocław nawiązywał partnerstwa z instytucjami kultury, organizacjami artystycznymi oraz twórcami z różnych krajów europejskich. Współpraca obejmowała wspólne projekty artystyczne, programy rezydencyjne, wymiany twórcze oraz udział w europejskich sieciach kulturalnych. W wywiadzie z profesorem wskazano na „Symboliczne i historyczne odniesienia, takie jak związki z historią Hiszpanii czy motywy kulturowe (np. „Rękopis znaleziony w Saragossie"), które mogły pełnić funkcję narracyjną"[15].

Zwrócono również uwagę na relacje z hiszpańskim San Sebastián, które podobnie jak Wrocław uzyskało tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016. Dodatkowo Wrocław aktywnie współpracował z instytutami polskimi działającymi jako „ambasadorzy kultury" oraz uczestniczył w projektach paneuropejskich, takich jak Europejskie Nagrody Filmowe w Düsseldorfie. Wrocław zyskał także wsparcie kluczowych instytucji i osób, m.in. Dalajlamy czy Karola III - Księcia Walii, a obecnie króla Wielkiej Brytanii. Rada Promocji Polski uznała natomiast Wrocław za priorytet w 2016 roku.

Wywiady dotknęły również aspektu finansowego programu. Po uzyskaniu pozytywnej oceny aplikacji Wrocław otrzymał Nagrodę im. Meliny Mercouri w wysokości 6 mln euro, co stanowiło istotne wsparcie dla realizacji programu. Jednocześnie respondenci wskazali, że już na etapie aplikacji miasto poniosło znaczące koszty przygotowawcze, szacowane na około 1 mln euro. Początkowo środki finansowe na ESK pochodziły z budżetu miasta, jednak po pozytywnym rozstrzygnięciu aplikacji finansowanie wydarzenia wsparło również Ministerstwo. Warto dodać, że europejskie fundusze z programu Creative Europe na wymianę kulturalną nie obejmowały żadnego z wydarzeń ESK. Środki z tego programu zaczęły napływać dopiero na projekty organizowane po 2016 roku. Wynikało to z faktu zbudowania wizerunku wrocławskich instytucji kulturalnych i organizacji pozarządowych Wrocławia jako wiarygodnych partnerów w sieciach europejskich.

Budowanie relacji międzynarodowych nie miało charakteru jednorazowego, lecz stanowiło element długofalowej strategii miasta. Jak podkreślał podczas wywiadu profesor Politechniki Wrocławskiej „Przełomowym momentem dla pozycji Wrocławia było dopiero uzyskanie tytułu Europejskiej Stolicy Kultury. Przyznanie tytułu znacząco zmieniło status miasta, wzmacniając jego rozpoznawalność oraz wiarygodność na arenie międzynarodowej"[16].

[15] Wywiad z byłym szefem Biura ESK Wrocław 2016, Wrocław 2026.
[16] Tamże.

Warto wspomnieć również o kwestii współpracy z instytucjami unijnymi, która obejmowała zarówno kontakty formalne, jak i udział w spotkaniach eksperckich oraz konsultacjach związanych z przygotowaniem programu ESK. Dotyczyła ona stałego kontaktu z Komisją Europejską i Parlamentem Europejskim, w tym korzystanie z ich zasobów (np. biblioteki w Brukseli), a także udział w spotkaniach o charakterze eksperckim i konsultacyjnym. Istotną rolę odgrywał też panel selekcyjny ESK, który oceniał aplikację oraz monitorował postępy przygotowań.

Międzynarodowy charakter przygotowania aplikacji konkursowej odegrał istotną rolę w zwycięstwie Wrocławia w konkursie o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury. Miasto skutecznie wykorzystało narrację opartą na wielokulturowości, otwartości i doświadczeniu pogranicza, prezentując kulturę jako narzędzie budowania europejskiego dialogu. Przyznanie Wrocławiowi tytułu Europejskiej Stolicy Kultury można zatem interpretować jako rezultat skutecznie prowadzonej strategii dyplomacji kulturalnej i budowania długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej a ich znaczenie ujawniło się szczególnie po uzyskaniu tytułu, kiedy Wrocław został włączony w europejskie sieci współpracy kulturalnej na pełnoprawnych zasadach.

# 4. Budowanie relacji międzynarodowych i długofalowej wymiany kulturalnej w trakcie przygotowań oraz realizacji ESK Wrocław 2016

## 4.1. Współpraca międzynarodowa jako fundament programu Europejskiej Stolicy Kultury

Jednym z podstawowych założeń programu Europejskiej Stolicy Kultury jest rozwijanie współpracy ponadnarodowej oraz wzmacnianie relacji między instytucjami i środowiskami artystycznymi z różnych państw europejskich. W przypadku Wrocławia międzynarodowy wymiar programu stanowił nie tylko element organizacyjny, lecz przede wszystkim strategiczne narzędzie budowania długofalowej wymiany kulturalnej.

Proces przygotowania i realizacji ESK 2016 był silnie osadzony w strukturach Unii Europejskiej oraz jej polityce kulturalnej. Kluczową rolę odgrywała współpraca z Komisją Europejską, która monitorowała przebieg przygotowań i oceniała zgodność programu z założeniami inicjatywy. Komisja pełniła jednak nie tylko funkcję kontrolną, ale częściowo też doradczą, wspierając miasta poprzez wymianę doświadczeń oraz rekomendacje dotyczące rozwoju programu. Fakt ten potwierdziła również podczas wywiadu Dyrektorka Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia.

Istotne znaczenie miał panel ekspertów ESK, składający się z niezależnych specjalistów zajmujących się kulturą, polityką miejską i zarządzaniem projektami międzynarodowymi[17]. Eksperci oceniali zarówno aplikację Wrocławia, jak i kolejne etapy realizacji projektu. Ich rekomendacje wpływały na rozwój programu oraz wzmacniały jego europejski i międzynarodowy charakter.

Jak wynika z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę niniejszej pracy z byłym szefem biura ESK Wrocław 2016 „Istotnym elementem przygotowań było korzystanie z doświadczeń ekspertów związanych wcześniej z realizacją programów ESK w innych miastach europejskich”[18].

Międzynarodowy wymiar ESK widoczny był również w rozwoju partnerstw między Wrocławiem a instytucjami kultury z innych państw. Współpraca obejmowała zarówno duże projekty artystyczne, jak i działania lokalne realizowane wspólnie z zagranicznymi partnerami. Ważnym elementem budowania międzynarodowej wymiany kulturalnej były także programy rezydencji artystycznych. Umożliwiały one twórcom z różnych krajów pracę we Wrocławiu oraz współpracę z lokalnym środowiskiem artystycznym. Rezydencje sprzyjały wymianie doświadczeń, tworzeniu nowych projektów oraz rozwijaniu kontaktów zawodowych pomiędzy artystami i instytucjami. Dzięki temu Wrocław stawał się przestrzenią intensywnej wymiany kulturowej i dialogu artystycznego. Wywiad ze specjalistką ds. rozwoju pola kultury we Wrocławskim Instytucie Kultury, wcześniej pracującą w Biurze Festiwalowym Impart wskazał na ogromne znaczenie pojawienia się projektu rezydencji artystycznych, które jak twierdzi ekspertka „Rezydencje artystyczne do dziś są stałym elementem współpracy Wrocławia z zagranicznymi artystami”[19]. Program AIR Wro został zainicjowany w okresie

[17] Adam Chmielewski, Roland Zarzycki *Bid Book - Przestrzenie dla piękna, Aplikacja Wrocławia o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016*, Wrocław 2010.
[18] Wywiad z byłym szefem biura ESK Wrocław 2016, Wrocław 2026.
[19] Wywiad ze specjalistką ds. rozwoju pola kultury we Wrocławskim Instytucie Kultury, wcześniej pracującą w Biurze Festiwalowym Impart, Wrocław 2026.

przygotowań do obchodów Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 i pozostaje nadal aktywnym przedsięwzięciem. Jego działalność koncentruje się na zagadnieniach związanych ze współczesną kulturą, tożsamością oraz szeroko rozumianą miejskością, pojmowaną jako zespół procesów, wyzwań i relacji kształtujących miasto jako wspólną przestrzeń życia społecznego. Program podejmuje refleksję nad sposobami współtworzenia i ciągłego przekształcania przestrzeni miejskiej przez jej mieszkańców i użytkowników.

W ramach AIR Wro organizowane są rezydencje oraz wizyty studyjne we Wrocławiu i innych miastach europejskich. Do udziału zapraszani są artyści, kuratorzy, badacze, dziennikarze, animatorzy kultury i aktywiści społeczni realizujący projekty odnoszące się do aktualnych problemów współczesnych miast. Tematyka działań obejmuje między innymi kwestie migracji i integracji nowych mieszkańców, funkcjonowania przestrzeni publicznej, ochrony środowiska, zieleni miejskiej oraz wyzwań związanych ze zmianami klimatycznymi. Projekty realizowane w ramach programu służą wymianie doświadczeń, rozwijaniu dialogu międzykulturowego oraz poszukiwaniu skutecznych rozwiązań dla współczesnych społeczności miejskich.

Działania AIR Wro mają charakter elastyczny i odpowiadają na bieżące potrzeby zgłaszane przez środowiska twórcze oraz partnerów międzynarodowych. Dzięki temu program stanowi ważną platformę współpracy międzynarodowej, wspierającą rozwój sieci kontaktów zawodowych i długofalowej wymiany kulturalnej.

Przy realizacji projektów ESK Wrocław 2016, Szczególne znaczenie miały kontakty z miastami i instytucjami uczestniczącymi w europejskich sieciach współpracy kulturalnej, co pozwalało Wrocławiowi funkcjonować jako aktywny uczestnik międzynarodowego obiegu kultury. Zgodnie z wypowiedzią wszystkich ekspertów dla Wrocławia kluczowa była przede wszystkim współpraca z Niemcami - Drezno, Berlin, Frankfurt nad Menem, Monachium oraz Chemintz, Hiszpanią - San Sebastian, Francją - Marsylia i Lille, Ukraina - Lwów. Przykładem takiej współpracy transnarodowej były relacje z hiszpańskim San Sebastián, drugim miastem pełniącym tytuł Europejskiej Stolicy Kultury w 2016 roku. Jak podkreślał były szef biura ESK Wrocław 2016 „Współpraca ta miała nie tylko wymiar instytucjonalny, ale również symboliczny i narracyjny, odwołując się do wspólnych europejskich doświadczeń historycznych oraz idei dialogu kulturowego”[20].

[20] Wywiad z byłym szefem biura ESK Wrocław 2016, Wrocław 2026.

Zgodnie z wypowiedzią Dyrektorki Wydziału Współpracy Międzynarodowej podobna współpraca międzynarodowa dotyczyła konkretnego programu miast partnerskich Wrocław- Berlin i projektu zatytułowanego „Pociąg do kultury - niem. Kulturzug", który przez 10 lat (2016-2026) budował międzynarodową wymianę kulturalną miedzy Polską, a Niemcami. „Ten wyjątkowy pociąg łączył oba miasta od 2016 roku, kiedy to stolica Dolnego Śląska zyskała tytuł Europejskiej Stolicy Kultury"[21].

Kulturzug - „Pociąg do Kultury", jest międzynarodowym projektem kulturalnym realizowanym na trasie Berlin-Wrocław. Inicjatywa ta stanowi unikatowy w skali europejskiej przykład połączenia transportu publicznego z działalnością kulturalną i edukacyjną. Od momentu powstania projekt zgromadził blisko 100 tysięcy uczestników, a w jego realizację zaangażowano ponad tysiąc artystów i twórców z różnych krajów.

Program Kulturzug obejmuje szerokie spektrum wydarzeń artystycznych i społecznych, takich jak spotkania literackie, spektakle teatralne, koncerty, wydarzenia muzyczne czy interaktywne działania angażujące pasażerów. Głównym celem przedsięwzięcia jest prezentacja różnorodności kulturowej polsko-niemieckiego pogranicza oraz przybliżanie uczestnikom specyfiki odwiedzanych regionów, zarówno miejskich, jak i wiejskich. Dzięki temu podróż staje się przestrzenią bezpośredniego kontaktu z kulturą oraz doświadczeniem sprzyjającym budowaniu europejskiej wspólnoty.

Istotnym elementem projektu jest wielojęzyczny program kulturalny realizowany podczas przejazdu, który umożliwia uczestnikom poznawanie historii, tradycji oraz współczesnych zjawisk społeczno-kulturowych związanych z mijanymi regionami. Za jego przygotowanie odpowiada polsko-niemiecki zespół kuratorski posiadający wieloletnie doświadczenie w organizacji międzynarodowych projektów kulturalnych.

Realizacja przedsięwzięcia jest możliwa dzięki współpracy władz krajów związkowych Berlina i Brandenburgii z organizacjami transportowymi oraz przewoźnikami kolejowymi. Kulturzug stanowi przykład trwałej współpracy transgranicznej, łączącej cele kulturalne, edukacyjne i integracyjne, a jednocześnie wzmacniającej relacje między Polską i Niemcami.

W wywiadzie z obecną Dyrektorką Wrocławskiego Instytutu Kultury, niegdyś szefową zespołu merytorycznego Europejskiej Stolicy Kultury wspomniano również o projekcie:

[21] Wywiad z Dyrektorką Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia, Wrocław 2026.

AiR Wro Talks, który istniał jeszcze pięć lat po zakończeniu 2016 roku. Jak wspomina ekspertka: „AIR Wro Talks to cykliczne panele dyskusyjne, konferencje i warsztaty poświęcone wyzwaniom współczesnej kultury, tożsamości miejskiej oraz mobilności artystów. Były one kluczowym elementem wrocławskiego programu rezydencji artystycznych zapoczątkowanego w 2015 roku i rozwijanego w ramach Europejskiej Stolicy Kultury 2016”[22].

W realizacji ESK znaczącą rolę odgrywają również koprodukcje wydarzeń artystycznych realizowane wspólnie z partnerami zagranicznymi. Dla Wrocławia były to np. Sokołowsko – sanatorium dźwięku. Wspólna organizacja projektów pozwalała nie tylko podnosić ich poziom artystyczny, lecz także wzmacniała współpracę między instytucjami kultury. Jak wskazywał wywiad, relacje osobiste i nieformalne kontakty pomiędzy organizatorami oraz przedstawicielami instytucji kultury często odgrywały równie ważną rolę jak formalne partnerstwa międzynarodowe[23].

Zwieńczeniem obchodów Wrocławia jako Europejskiej Stolicy Kultury była Wielka Gala we Wrocławiu w 2016 - ceremonia rozdania Europejskich Nagród Filmowych, która odbyła się w Narodowym Forum Muzyki w grudniu 2016 roku.

## 4.2. Rola instytucji miejskich i znaczenie ESK dla trwałości relacji międzynarodowych oraz liderzy projektu

Kluczowe znaczenie w realizacji programu odegrała instytucja miejska Wrocław 2016 – Europejska Stolica Kultury, pełniąca funkcję operatora projektu. Do jej zadań należała koordynacja programu artystycznego, rozwijanie współpracy międzynarodowej oraz utrzymywanie kontaktów z partnerami zagranicznymi. Instytucja odpowiadała również za tworzenie strategii promocji miasta oraz budowanie jego wizerunku jako ważnego ośrodka kultury europejskiej.

Istotną funkcję odegrali liderzy projektu, m.in. Krzysztof Maj - dyrektor generalny Biura Festiwalowego Impart 2016, koordynujący projekt od 2012 roku oraz Rada Programowa w składzie: Krzysztof Zanussi (przewodniczący), Jarosław Szoda, Jarosław Broda, Grzegorz Roman, Aleksander Gleichgewicht, Igor Wójcik, Dorota Jarodzka-Śródka,

[22] Wywiad z Dyrektorką Wrocławskiego Instytutu Kultury, niegdyś szefową zespołu merytorycznego ESK Wrocław 2016, Wrocław 2026.
[23] Wywiad z byłym szefem biura ESK Wrocław 2016, Wrocław 2026.

Agnieszka Wolny-Hamkało, a także ośmiu kuratorów. Kuratorzy byli ekspertami w jednej z ośmiu dziedzin sztuki i każdy z nich odpowiedzialny był za stworzenie programu z danej dziedziny na rok 2016, jak i również na lata poprzedzające kadencję Wrocławia jako Europejskiej Stolicy Kultury. W skład kuratorów wchodzili: Architektura - Zbigniew Maćków, Literatura - Irek Grin, Film - Roman Gutek, Muzyka - Agnieszka Franków-Żelazny, Performance - Chris Baldwin, Opera - Ewa Michnik, Sztuki wizualne - Michał Bieniek, Teatr - Jarosław Fret. Dzięki ich doświadczeniu i kontaktom możliwe było nawiązanie współpracy z wieloma zagranicznymi instytucjami kultury oraz realizacja projektów o szerokim zasięgu międzynarodowym.

Operatorzy ESK pełnili także funkcję mediatorów pomiędzy różnymi środowiskami - władzami miasta, instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi i partnerami zagranicznymi. Takie podejście umożliwiało tworzenie sieci współpracy opartych zarówno na formalnych partnerstwach, jak i relacjach nieformalnych. W rezultacie program ESK funkcjonował nie tylko jako projekt artystyczny, lecz także jako platforma wymiany doświadczeń i budowania relacji międzynarodowych.

Znaczące wsparcie dla programu zapewniał również Urząd Miejski Wrocławia, o czym świadczy wypowiedź Dyrektorki Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia: „Władze miasta traktowały ESK jako element strategii rozwoju Wrocławia oraz narzędzie wzmacniania jego obecności na arenie międzynarodowej. Szczególną rolę odegrał prezydent Rafał Dutkiewicz, aktywnie promujący ideę ESK w Polsce i za granicą”[24].

Jak potwierdza Dyrektorka Wydziału istotnym krokiem poczynionym ze strony Miasta Wrocław przed rozpoczęciem realizacji ESK 2016 był aktywny udział podczas ITB - Internationale Tourismus-Börse Berlin w 2012 i 2014. ITB to największe i najbardziej prestiżowe targi turystyczne na świecie, organizowane corocznie w Niemczech. W 2014 roku wystawa przygotowana przez Wrocław skupiała się na promocji najważniejszych wydarzeń związanych z przygotowaniami do obchodów Europejskiej Stolicy Kultury. Natomiast w 2012 roku Wrocław promował się wspólnie z innymi polskimi miastami - gospodarzami UEFA Euro 2012.

[24] Wywiad z Dyrektorką Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia, Wrocław 2026.

W kontekście tytułu niniejszej pracy istotne znaczenie ma pytanie o trwałość relacji zainicjowanych w ramach ESK 2016. Program Europejskiej Stolicy Kultury nie miał bowiem ograniczać się wyłącznie do jednorazowego roku obchodów, lecz prowadzić do powstania długofalowych efektów w obszarze współpracy międzynarodowej. W przypadku Wrocławia wiele relacji rozwijanych podczas przygotowań i realizacji programu było kontynuowanych także po 2016 roku m.in. Pociąg do kultury, rezydencje artystyczne czy Mikrogranty. Dotyczyło to zarówno współpracy instytucjonalnej, jak i kontaktów pomiędzy artystami oraz organizacjami kulturalnymi.

ESK 2016 przyczyniła się również do zwiększenia rozpoznawalności Wrocławia w Europie oraz umocnienia jego pozycji jako miasta otwartego na współpracę międzynarodową. Jak podkreślał w wywiadzie autorki były szef ESK Wrocław 2016 oraz obecna Dyrektorka Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia, uzyskanie tytułu Europejskiej Stolicy Kultury znacząco zmieniło sposób postrzegania Wrocławia przez europejskich partnerów, wzmacniając jego wiarygodność i pozycję w międzynarodowych sieciach współpracy kulturalnej.

Dyrektorka wydziału wymienia tutaj: powstałą w 2018 roku OP ENHEIM - prywatnej instytucja kultury, której misją jest wspieranie i upowszechnianie sztuki współczesnej poprzez rozwój sieci współpracy z instytucjami kultury we Wrocławiu, Berlinie i w innych krajach europejskich. Dodać może również cykliczny Kulturforum, organizowane przez *Europäische Akademie Berlin* we współpracy z wrocławskimi instytucjami. To kilkudniowe spotkania, panele dyskusyjne oraz warsztaty, których celem jest łączenie animatorów kultury i artystów z obu miast, skupiające się wokół takich tematów jak partycypacja w kulturze czy odporność sektora kultury.

W rezultacie Europejska Stolica Kultury 2016 we Wrocławiu może być postrzegana nie tylko jako wydarzenie artystyczne, lecz również jako narzędzie dyplomacji kulturalnej i platforma budowania długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej. Program przyczynił się do rozwoju relacji opartych na współpracy, dialogu i wymianie doświadczeń, które w wielu przypadkach funkcjonowały również po zakończeniu roku obchodów.

# 5. Budowanie i trwałość relacji międzynarodowych po 2016 roku

Jednym z najważniejszych zagadnień związanych z Europejską Stolicą Kultury jest pytanie o trwałość relacji międzynarodowych powstałych podczas realizacji programu. Z przeprowadzonych badań wynika, że wiele kontaktów nawiązanych przez Wrocław nie zakończyło się wraz z rokiem 2016, lecz było rozwijanych także w kolejnych latach.

Respondenci podkreślali, że proces aplikacyjny od początku opierał się na rozwijaniu międzynarodowych kontaktów i korzystaniu z doświadczeń innych miast europejskich. Były szef wrocławskiego biura ESK 2016 wskazywał na znaczenie wizyt studyjnych w Brukseli oraz spotkań z ekspertami związanymi z wcześniejszymi Europejskimi Stolicami Kultury, m.in. Glasgow, Liverpoolem czy Lille. Dzięki temu Wrocław mógł nie tylko opracować własną strategię programową, ale również wejść do europejskich sieci współpracy kulturalnej.

Dyrektorka Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia potwierdzała, że kontakty zagraniczne miały charakter strategiczny już na etapie aplikacji. „ Ich celem było nie tylko zdobycie poparcia europejskich partnerów, ale także trwałe włączenie Wrocławia w międzynarodowy obieg kultury. Szczególne znaczenie miały partnerstwa z Lille, Wilnem, Dreznem i Lwowem, które opierały się zarówno na wcześniejszych relacjach partnerskich, jak i wspólnych projektach kulturalnych”[25].

Jak podkreślała respondentka, ważną rolę odegrała także współpraca z instytucjami unijnymi oraz europejskimi sieciami kultury. Wrocław korzystał z doświadczeń innych miast ESK, współpracował z biurem Parlamentu Europejskiego oraz uczestniczył w wydarzeniach paneuropejskich, takich jak Europejskie Nagrody Filmowe czy międzynarodowe targi kultury i turystyki. Działania te miały znaczenie nie tylko promocyjne, ale również umożliwiały budowanie trwałych relacji między instytucjami kultury i administracją miejską.

Istotną rolę odegrały także partnerstwa strategiczne z miastami i instytucjami zagranicznymi. Respondenci wskazywali m.in. na współpracę z Lille, Dreznem, Lwowem czy San Sebastián. Relacje te obejmowały zarówno projekty artystyczne, jak i wymiany rezydencyjne,

[25] Wywiad z Dyrektorką Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia, Wrocław 2026.

koprodukcje wydarzeń oraz działania edukacyjne. Szczególnie istotne okazały się programy rezydencji artystycznych, które umożliwiały bezpośrednią współpracę twórców z różnych krajów.

Specjalistka ds. rozwoju pola kultury we Wrocławskim Instytucie Kultury oraz Dyrektorka Wrocławskiego Instytutu Kultury podkreślały, że istotnym narzędziem budowania relacji międzynarodowych były programy rezydencyjne realizowane w ramach ESK. „Projekty rezydencji artystycznych takie jak AiR Wro, AiR Wro Talks umożliwiały wielomiesięczną współpracę artystów z różnych krajów oraz tworzenie trwałych kontaktów zawodowych i instytucjonalnych”[26]. Rozmówczynie zwracały uwagę, że działania te były realizowane nie tylko w skali europejskiej, lecz również globalnej, obejmując współpracę z partnerami z Japonii czy Izraela.

Z badań wynika, że trwałość relacji zależała przede wszystkim od ich instytucjonalizacji oraz jakości kontaktów międzyludzkich. Projekty wspierane przez instytucje kultury i posiadające stabilne finansowanie miały większą szansę na kontynuację po zakończeniu ESK. Jednocześnie respondenci podkreślali znaczenie nieformalnych sieci współpracy, opartych na zaufaniu oraz osobistych kontaktach menedżerów kultury i artystów.

Kontynuowane po 2016 roku projekty obejmowały m.in. współpracę z San Sebastián w zakresie działań filmowych i rezydencyjnych, projekty realizowane z partnerami z Berlina i Lille, a także działania prowadzone w ramach programu EU Japan Fest. *EU-Japan Fest Japan Committee* to japońska organizacja pozarządowa oraz międzynarodowa inicjatywa kulturalna, która od 1992 roku wspiera wymianę między Japonią a Unią Europejską. Głównym celem programu jest promocja sztuki i integracja środowisk artystycznych.

Dyrektorka Wydziału Współpracy Międzynarodowej Urzędu Miejskiego Wrocławia wskazywała również na kontynuację współpracy z partnerami niemieckimi w ramach programu „Odzyskane sąsiedztwo” będący międzynarodowym projektem kulturalno-społeczny zrealizowanym w 2016 roku, którego celem było zacieśnienie relacji i wymiana kulturalna między Wrocławiem (jako Europejską Stolicą Kultury) a Berlinem. to międzynarodowy projekt kulturalno-społeczny, którego celem było zacieśnienie relacji oraz wymiana doświadczeń między Polską i Niemcami. Główną osią programu była interaktywna instalacja multimedialna zwana Lunetą, mieszczącą się w obu miastach. We Wrocławiu był to Dworzec Główny PKP,

[26] Wywiad ze specjalistką ds. rozwoju pola kultury we Wrocławskim Instytucie Kultury, Wrocław 2026.

w Berlinie natomiast stacja Friedrichstraße. Jak wyjaśnia Dyrektorka Wrocławskiego Instytutu Kultury były to: „Dwie cylindryczne konstrukcje (wysokie na 6 m i o średnicy 12 m), które pozwalały mieszkańcom obu miast w czasie rzeczywistym widzieć się, słyszeć i wchodzić w interakcję Inicjatywa miała wymiar symboliczny, odnawiając historyczne i sąsiedzkie więzi między oboma miastami”[27].

Na stały wizerunek Wrocławia w Europie wpływa również kontynuowanie udziału miasta na międzynarodowych targach ITB w Berlinie oraz rozwój relacji edukacyjnych i artystycznych. Relacje te maja charakter zarówno formalny, jak i nieformalny, co zwiększa ich trwałość i elastyczność.

W opinii wszystkich ekspertów Europejska Stolica Kultury stworzyła trwałą infrastrukturę współpracy międzynarodowej, obejmującą nie tylko instytucje, ale również kapitał społeczny i kompetencje organizacyjne. Dzięki ESK Wrocław rozwinął zdolność uczestnictwa w projektach transnarodowych oraz zwiększył obecność swoich instytucji kultury w europejskich programach współpracy, takich jak Creative Europe. Respondenci zgodnie podkreślali, że najtrwalszym efektem ESK okazały się sieci kontaktów i doświadczenie osób zaangażowanych w realizację programu.

[27] Wywiad z Dyrektorką Wrocławskiego Instytutu Kultury, niegdyś szefową zespołu merytorycznego ESK Wrocław 2016, Wrocław 2026.

# Zakończenie

Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016 była wydarzeniem o istotnym znaczeniu nie tylko dla rozwoju życia kulturalnego miasta, lecz także dla budowania jego pozycji w europejskiej przestrzeni współpracy międzynarodowej. W niniejszej pracy sformułowano następujące pytania badawcze:

• Jakie formy międzynarodowej wymiany kulturalnej zostały zainicjowane w ramach ESK Wrocław 2016?

• Jaką rolę w ich kształtowaniu odegrały instytucje miejskie oraz partnerzy zagraniczni?

• Czy i w jaki sposób zainicjowane działania i relacje przyczyniły się do długofalowej współpracy międzynarodowej po zakończeniu programu?

Z powyższych rozdziałów tej pracy wynika, że tytuł ESK stał się dla Wrocławia narzędziem długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej oraz elementem szerzej rozumianej dyplomacji kulturalnej.

Przeprowadzone badania wykazały, że sukces Wrocławia nie wynikał wyłącznie z organizacji wydarzeń artystycznych, lecz przede wszystkim z umiejętnego wykorzystania kultury jako przestrzeni budowania relacji między miastami, instytucjami i środowiskami twórczymi. Wrocław skutecznie wykorzystał swoją historię, wielokulturowość i ideę „Miasta spotkań" do stworzenia narracji odpowiadającej wartościom promowanym przez Unię Europejską - dialogowi, różnorodności i współpracy ponad granicami.

Analiza materiałów archiwalnych oraz wywiadów przeprowadzonych z osobami zaangażowanymi w realizację programu ESK potwierdza, że relacje międzynarodowe budowano już na etapie aplikacji o tytuł. Wizyty studyjne, współpraca z ekspertami Europejskich Stolic Kultury oraz rozwijanie kontaktów z partnerami zagranicznymi pozwoliły Wrocławiowi wejść do europejskich sieci współpracy kulturalnej. Szczególne znaczenie miały oraz kontaktach osobistych.

Badania wykazały również, że wiele projektów i kontaktów zainicjowanych podczas ESK było kontynuowanych po zakończeniu roku 2016. Dotyczyło to współpracy z miastami partnerskimi, programów rezydencyjnych, koprodukcji wydarzeń oraz udziału w międzynarodowych projektach kulturalnych. Oznacza to, że Europejska Stolica Kultury

może stanowić skuteczne narzędzie tworzenia trwałych sieci współpracy i wzmacniania obecności miasta w międzynarodowym obiegu kultury.

Istotnym efektem ESK było również wzmocnienie marki Wrocławia jako miasta otwartego, kreatywnego i aktywnie uczestniczącego w kulturze europejskiej. Dzięki realizacji programu miasto zwiększyło swoją rozpoznawalność na arenie międzynarodowej oraz rozwinęło kompetencje instytucji kultury, co wpłynęło na jego atrakcyjność wśród partnerów zagranicznych i środowisk twórczych.

Przeprowadzona analiza pozwala również stwierdzić, że Europejska Stolica Kultury może być traktowana jako narzędzie dyplomacji kulturalnej i miejskiej. Program umożliwia budowanie tzw. „miękkiej siły" miasta poprzez kulturę, symbolikę oraz zdolność do tworzenia relacji międzynarodowych, co znajduje potwierdzenie zarówno w literaturze przedmiotu, jak i analizie koncepcji *soft power* Joseph Samuela Nye'a.

Doświadczenie Wrocławia wskazuje jednocześnie, że trwałość efektów ESK zależy od dalszego rozwijania współpracy międzynarodowej oraz inwestowania w kulturę jako element strategii rozwoju miasta. Sam tytuł Europejskiej Stolicy Kultury nie gwarantuje długotrwałych rezultatów, jeśli nie towarzyszy mu konsekwentna polityka instytucjonalna i sieciowa.

Wnioski płynące z analizy przypadku Wrocławia pokazują, że kluczowe znaczenie ma budowanie relacji międzynarodowych już na etapie aplikacji, łączenie formalnych i nieformalnych form współpracy oraz rozwijanie kompetencji kadr kultury, co może stanowić istotną wskazówkę dla przyszłych miast ubiegających się o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury.

Podsumowując, Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016 okazała się nie tylko prestiżowym wydarzeniem artystycznym, lecz także skutecznym narzędziem budowania długofalowej międzynarodowej wymiany kulturalnej. Program przyczynił się do rozwoju trwałych relacji między instytucjami i środowiskami twórczymi, wzmocnił międzynarodowy wizerunek miasta oraz potwierdził, że kultura może pełnić istotną rolę w budowaniu współpracy i dialogu ponad granicami.

# Bibliografia


**I. Książki i publikacje naukowe**

Davies N., Moorhouse R. *Mikrokosmos. Portret miasta środkowoeuropejskiego. Vratislavia - Breslau - Wrocław*, Znak, Kraków 2002.

Gierat-Bieroń B. *Europejskie Miasto Kultury, Europejska Stolica Kultury: 1985-2008*, Instytut Dziedzictwa, Kraków 2009.

Kubicki P, Gierat-Bieroń B. Orzechowska-Wacławska J. *Konkurs na Europejską Stolicę Kultury jako czynnik zmiany doświadczenia polskich miast,* [w:] Kultura i Społeczeństwo nr 3, doi: 10.35757/KiS.2018.62.3.2, 2018.

Kubicki P, Gierat-Bieroń B. Orzechowska-Wacławska J. *Efekt ESK Jak konkurs na Europejską Stolicę Kultury zmienił polskie miasta,* Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2017.

Kvale S. *Prowadzenie wywiadów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

Melissen J. (red.) *The New Public Diplomacy, Soft Power in International Relations*, Palgrave Macmillan, London 2005.

Namyślak B. *Europejska Stolica Kultury szansą na zmiany w przestrzeni miejskiej. Przykład Wrocławia,* Studia Miejskie, tom 9, 2013.

Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs, New York 2004.

**II. Raporty i materiały archiwalne**

Garcia B., Cox T. *European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-Term Effects*, European Commission, Brussels 2013.

Błaszczyk M., Banaszak E., Kajdanek K., Pluta J. *Archipelagi kultury. Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016 w doświadczeniu społecznym. Raport z badań jakościowych,* Wrocław 2017.

Chmielewski A., Zarzycki R. *Bid Book - Przestrzenie dla piękna, aplikacja Wrocławia o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016*, Wrocław 2010.

Biuro Festiwalowe IMPART 2016, *Przestrzenie dla piękna. W działaniu, Wersja 01.2016,* Wrocław 2016.

Biuro Festiwalowe IMPART 2016, *Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro.,* Wrocław 2016.

Biuro Festiwalowe IMPART 2016, *Przestrzenie dla piękna. Podsumowanie,* Wrocław 2017.